

Rola organizacji rachunkowości w profilaktyce antykryzysowej w małych przedsiębiorstwach

Agnieszka Zakrzewska - Bielawska
Politechnika Łódzka, Katedra Zarządzania

Anna Juźwicka
Politechnika Łódzka, Katedra Zarządzania

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest określenie roli organizacji rachunkowości w profilaktyce antykryzysowej w małych przedsiębiorstwach oraz wykazanie, że informacje płynące ze sprawnie zorganizowanej rachunkowości posiadają cechę prewencyjną i mogą posłużyć jako instrument systemu wczesnego ostrzegania. Na podstawie badań przeprowadzonych w 143 małych firmach regionu łódzkiego wykazano, że wpływ organizacji rachunkowości na zarządzanie antykryzysowe zależy od formy i miejsca ewidencji księgowej.

Słowa kluczowe: organizacja rachunkowości, małe przedsiębiorstwa, profilaktyka antykryzysowa

Wprowadzenie

Kryzys jest zjawiskiem wielowymiarowym, stąd trudnym do zdefiniowania w jednoznaczny sposób. W potocznym rozumieniu kryzys oznacza na ogół trudną sytuację, która bądź to istnieje, bądź też może wystąpić. W znaczeniu uniwersalnym słowo kryzys rozumiane jest jako punkt zwrotny w jakimkolwiek przebiegu zdarzeń, moment rozstrzygający, okres przełomu, etap lub zdarzenie, po którym następuje zmiana (Zakrzewska-Bielawska, 2008, s. 65). Nieuchronność pojawiania się zjawisk kryzysowych we współczesnych organizacjach rodzi potrzebę odpowiednio wczesnego ich wykrywania, diagnozowania, a następnie przewycięzania. Istotnym narzędziem reakcji na zjawiska (sytuacje) kryzysowe jest z jednej strony model biznesu przedsiębiorstwa – w nim tkwią potencjalne możliwości wykorzystania kryzysu jako pojawiającej się szansy, zaś z drugiej zdolność menedżerów – w krótkim okresie – do dokonania w nim adekwatnych, co do kierunków i trendów zmian, korekt i przekształceń (Szpitter, Nogalski 2009).

Umiejętność szybkiego reagowania przez przedsiębiorstwo na informacje płynące z jego wnętrza i otoczenia, jest jednym z warunków jego sukcesu i dalszego funkcjonowania,

umożliwia też podjęcie działań profilaktycznych, zapobiegających kryzysowi. Wszystko zależy od tego jak wcześnie zostaną dostrzeżone objawy kryzysu i ich źródła, oraz jakie działania antykryzysowe będą podejmowane przez kierownictwo firmy (Grądzki, Zakrzewska-Bielawska, 2009, s. 11). Wobec powyższego, niezależnie od wielkości przedsiębiorstwa, typu oraz zakresu jego działania, zarząd firmy powinien być zainteresowany narzędziami, umożliwiającymi szybką oraz wiarygodną ocenę zarówno aktualnego stanu firmy, jak i uzyskaniem prognozy jego działania, choćby krótkoterminowej.

Prowadzenie działalności gospodarczej, zwłaszcza w okresie kryzysu, wymaga od przedsiębiorców wzmożonej kontroli wskaźników ekonomiczno - finansowych oraz koncentracji na planowaniu możliwych, przyszłych zdarzeń gospodarczych. Diagnozowanie i planowanie strategiczne w małych podmiotach jest mniej usystematyzowane i sformalizowane. Nie oznacza to jednak, że jest ono zbędne, a w obliczu kryzysu gospodarczego nabiera istotnego znaczenia (Janiuk, 2004). W przypadku dużych przedsiębiorstw, a czasami i średnich, dysponujących zintegrowanymi systemami informatycznymi zarządzania klasy ERP II (Lech, 2003), wspomaganymi modułami typu Business Intelligence (Ranjan, 2009), warunek uzyskania szybkiej informacji jest na ogół spełniony. Natomiast w małych przedsiębiorstwach narzędzia tego typu wykorzystywane są jak dotąd zupełnie sporadycznie. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać w dużych kosztach stosowania istniejących na rynku rozwiązań informatycznych oraz ograniczonej możliwości ich wykorzystania, z uwagi na stosunkowo kosztowny proces przygotowania koniecznych danych źródłowych i raportów. Dodatkowo należy wskazać małą skuteczność wspomnianych narzędzi informatycznych w odniesieniu do małych przedsiębiorstw, ponieważ systemy te budowane są najczęściej z przystosowaniem do baz informacyjnych, dotyczących dużych lub średnich przedsiębiorstw. Nie bez znaczenia jest też fakt, że właściciele małych i mikro firm nie dysponują odpowiednią wiedzą w obszarze zarządzania, ekonometrii i informatyki (Waniak-Michalak, 2007), wobec czego potrzebują prostszych, bardziej przyjaznych narzędzi.

Najczęściej spotykanymi metodami wykorzystywanymi do oceny kondycji przedsiębiorstwa są metody oceny efektywności oraz metody przewidywania zagrożenia finansowego przedsiębiorstw (Chybalski, Zakrzewska-Bielawska, 2012; Chybalski, Marcinkiewicz, 2011). Każda z tych grup metod daje inny obraz przedsiębiorstwa, ale obie mogą być wykorzystane do odpowiedzi na pytanie: czy badane przedsiębiorstwo zagrożone jest kryzysem?

Metody oceny efektywności przedsiębiorstwa są narzędziami analizy finansowej i służą ocenie kondycji finansowej przedsiębiorstwa. G. Rogowski wyróżnia klasyczne metody analizy finansowej, jak analiza rentowności, płynności, rotacji i struktury oraz nieklasyczne metody, jak np. analiza obwodowa danych (Data Envelopment Analysis) umożliwiającą skuteczny pomiaru efektywności względnej (Rogowski, 1998). Metody efektywności pozwalają na zbadanie dynamiki stanu przedsiębiorstwa w kolejnych okresach kryzysu, na określenie zmian pod jego wpływem poszczególnych wskaźników, a także na badanie związku między stopniem efektywności przedsiębiorstw, a czynnikami, które decydują o odporności przedsiębiorstwa na kryzys. Zmiany wskaźników mogą też być podstawą prognozowania zagrożenia finansowego przedsiębiorstw (Zelek, 2003).

Stany Zjednoczone były kolebką metod prognozowania zagrożenia finansowego przedsiębiorstw. Rozwinęły się one pod wpływem doświadczeń Wielkiego Kryzysu z 1929 r., a upowszechniły się w Europie dopiero w latach 80. XX wieku. W Polsce natomiast zainteresowanie tą tematyką pojawiło się dopiero w latach 90. XX wieku (Prusak, 2005). Modele prognozowania zagrożenia finansowego przedsiębiorstw mogą pełnić dwie funkcje: miernika wczesnego ostrzegania dla przedsiębiorstwa oraz wskaźnika oceny ryzyka kredytowego, w zależności, kto jest użytkownikiem tej metody (Prusak, 2005). Zastosowanie tych metod pozwala na zaklasyfikowanie badanego przedsiębiorstwa do jednej z dwóch rozłącznych populacji: podmiotów „zdrowych” i podmiotów „chorych” (Mączyńska, 2008). Analizy mogą być opracowane dla konkretnego przedsiębiorstwa, grup przedsiębiorstw i całych branż. Na świecie stosuje się znane i sprawdzone modele, m.in. modele: Altmana, Bilderbeeka, Zavgrena, Ooghe-Verbaere’a, Gloubos-Grammaticos, Keasy-McGinessa, Ooghe-Joos-De Vosa (Prusak, 2005). Problem z zastosowaniem zagranicznych modeli do badania polskich przedsiębiorstw polega na tym, że mogą one nie uwzględniać specyfiki polskich przedsiębiorstw, różnic w standardach rachunkowości i braku dostępu do niektórych informacji. W związku z tym polscy uczeni, stosujący metody prognozowania zagrożenia finansowego, dokonują adaptacji tych modeli do warunków polskich lub tworzą własne modele (Mączyńska, 2008, Prusak, 2005). Skuteczność zastosowania metod prognozowania zagrożenia finansowego przedsiębiorstw nie zależy tylko od wyboru lub adaptacji modelu, ale przede wszystkim od dostarczenia dobrej jakości informacji pochodzących z systemu rachunkowości. Dlatego tak ważna jest sprawna organizacja rachunkowości w firmie, która pozwala na dostarczenie odpowiednich informacji we właściwym czasie.

Celem niniejszego artykułu jest określenie roli organizacji rachunkowości w profilaktyce antykryzysowej w małych przedsiębiorstwach oraz wykazanie, że informacje płynące

ze sprawnie zorganizowanej rachunkowości posiadają cechę prewencyjną i mogą posłużyć jako instrument systemu wczesnego ostrzegania.

Organizacja rachunkowości a systemy wczesnego ostrzegania

Organizacja rachunkowości to zespół sposobów umożliwiających uporządkowane powiązanie różnych czynności i urządzeń niezbędnych do realizacji procesu informacyjnego, w celu zapewnienia prawidłowego funkcjonowania rachunkowości w jednostce gospodarczej z uwzględnieniem jej specyficznych cech, możliwości technicznych i kadrowych oraz przy racjonalnym zaangażowaniu środków i nakładów pracy (Terebucha, 1996). Z przytoczonej definicji wynika zakres organizacji rachunkowości, w którym można wyodrębnić dwa podstawowe obszary, a mianowicie: organizację procesu informacyjnego w systemie rachunkowości oraz organizację działu rachunkowości.

Na organizację procesu informacyjnego w systemie rachunkowości składa się organizacja następujących elementów (Kiziukiewicz, 2002):

- dokumentacji księgowej (rodzaje dokumentów, ich wystawianie, kontrola, obieg, przechowywanie),
- ewidencji księgowej (plan kont, forma i technika księgowości),
- inwentaryzacji i kontroli wewnętrznej,
- sprawozdawczości (rodzaje, zasady sporządzania, badanie, zatwierdzanie).

Z kolei do czynników organizacji działu rachunkowości można zaliczyć (Kiziukiewicz, 2002):

- lokalizację działu rachunkowości w strukturze jednostki gospodarczej,
- wewnętrzną strukturę działu rachunkowości,
- podział pracy w dziale rachunkowości,
- wyposażenie techniczne tego działu,
- dobór i przygotowanie personelu.

Między wymienionymi elementami organizacji rachunkowości istnieją ścisłe powiązania. Przykładowo, wybór wyposażenia technicznego działu rachunkowości będzie wpływał na organizację pracy w tym dziale i wymagania względem personelu, a także na rozwiązania w zakresie dokumentacji, ewidencji księgowej, inwentaryzacji i sprawozdawczości. Jednocześnie dotychczasowy model ewidencji w jednostce gospodarczej, jej struktura organizacyjna, kwalifikacje personelu mogą wpływać na wybór określonych rozwiązań technicznych. Dlatego podstawowym zadaniem organizacji rachunkowości jest takie

powiązanie poszczególnych elementów, aby system rachunkowości sprawnie funkcjonował, czyli aby gwarantował właściwe spełnienie przez rachunkowość zarówno jej funkcji podstawowej (tj. funkcji informacyjnej), jak i powiązanych z nią funkcji szczegółowych (tj. funkcji: ewidencyjnej, kontrolnej, sprawozdawczej, statystycznej, dowodowej, optymalizacyjnej, motywacyjnej, planistycznej i analitycznej). Ponadto organizacja rachunkowości powinna sprzyjać racjonalnemu wykorzystaniu posiadanych sił i środków do uzyskania wiarygodnych i terminowych informacji w pożądanym przekrojach informacyjnych zarówno w zakresie rachunkowości finansowej, jak i rachunkowości zarządczej (Juźwicka, 2013).

Sprawnie zorganizowana rachunkowość w przedsiębiorstwie wpływa na jakość informacji uzyskiwanych z systemu rachunkowości, które to wykorzystywane są w modelach prognozowania finansowego. Modele te są podstawą tworzenia systemów wczesnego ostrzegania w przedsiębiorstwie. Dlatego też stopień zorganizowana rachunkowości wpływa na profilaktykę antykryzysową.

Głównym zadaniem systemów wczesnego ostrzegania jest nieustanne poszukiwanie impulsów do zmian przedsiębiorstwa, zarówno występujących w jego otoczeniu, jak również w jego wnętrzu. Upowszechniona w naukach o zarządzaniu nazwa „systemy wczesnego ostrzegania” (Zaleska, 2002) może sugerować, że ich celem jest przede wszystkim informowanie o zagrożeniach, tymczasem systemy wczesnego ostrzegania powinny umożliwiać również wyłapywanie informacji o potencjalnych szansach. W praktyce systemy wczesnego ostrzegania rozwijają się najczęściej odrębnie – oddzielne instrumentarium tworzone jest na potrzeby formułowania strategii (dorobek analizy strategicznej) i oddzielne na potrzeby wykrywania zagrożeń upadłością (wielowymiarowe wskaźniki przepowiadające bankructwo). Jak wskazuje M. Stawicka, taki rozdział wydłuża czas potrzebny do podjęcia odpowiednich działań. Zdaniem autorki wcześniejsza informacja na temat zagrożenia upadłością oraz wyprzedzająca reakcja w postaci budowania scenariuszy nie tylko zabezpiecza przed ewentualną utratą efektywności przedsiębiorstwa, ale sprzyja również racjonalizacji jego bieżącej działalności (Stawicka, 2010).

Wartościowe podejście do budowy systemów wczesnego ostrzegania, zgodne z powyższym postulatem integracji podejścia strategicznego i finansowego, zaprezentowała A. Zelek. W proponowanym modelu koncentruje się głównie na narzędziach oceny kondycji ekonomicznej przedsiębiorstwa, ale zaznacza przy tym, że ten sposób konsumuje już w sobie wiele innych ryzyk, z których za najważniejsze uznaje ryzyko inflacji, koniunktury makroekonomicznej, rynku kapitałowego, sektorowe (w grupie ryzyk zewnętrznych) oraz

ryzyko dźwigni finansowej, operacyjnej, płynności, fazy wzrostu i pozycji konkurencyjnej (w grupie ryzyk o charakterze wewnętrznym) (Zelek, 2003).

Organizacja rachunkowości jest znaczącym ogniwem przy tworzeniu systemów wczesnego ostrzegania, które to w dobie globalnego kryzysu stały się niezbędnym narzędziem w zarządzaniu przedsiębiorstwem. Umożliwia ona realizację procesu informacyjnego w zakresie rachunkowości, a systemy wczesnego ostrzegania gromadzą i weryfikują różnego typu informacje, w tym pochodzące również z rachunkowości. Ich zadaniem jest ocena bieżącej sytuacji finansowej, ocena przyszłych szans w rozwoju przedsiębiorstw oraz sygnalizowanie o przewidywanych problemach finansowych. Zastosowanie systemów wczesnego ostrzegania w przedsiębiorstwie ma wiele zalet, takich jak możliwość uzyskania przejrzystego i pozbawionego zbędnych informacji „obrazu” przedsiębiorstwa, szybkość i płynność przepływu informacji, łatwość praktycznego zastosowania, użyteczność w podejmowaniu decyzji, możliwość wczesnej reakcji na zagrożenia finansowe i przeciwdziałanie ich rozwojowi. Jednak przy zastosowaniu systemów wczesnego ostrzegania mogą pojawić się też trudności, takie jak: brak wiedzy osób zarządzających firmą na temat możliwości ich wdrożenia, przyzwyczajenia do stosowania tradycyjnych metod oceny zagrożeń finansowych, czy podatność na zmiany koniunktury.

Organizacja rachunkowości, jako czynnik determinujący system wczesnego ostrzegania nabiera szczególnego znaczenia w małych przedsiębiorstwach. Firmy te ze względu na swój ograniczony potencjał organizacyjny i finansowy nie mają często możliwości bezpośredniego zatrudniania specjalistów z zakresu rachunkowości i finansów, nie wszystkie też muszą obligatoryjnie prowadzić księgi rachunkowe, wobec czego powierzają prowadzenie księgowości jednostce zewnętrznej (outsourcing służb finansowo-księgowych) (Juźwicka, Zakrzewska-Bielawska, 2014, s. 28). W tej sytuacji budowanie systemów wczesnego ostrzegania w oparciu o informacje dostarczane przez biuro rachunkowe jest utrudnione. Wymaga jasnego określenia ilości i jakości dostarczanych informacji (co może ulegać zmianie w trakcie funkcjonowania i rozwoju firmy), częstego kontaktu z firmą zewnętrzną i zaufania do niej. Lepszym, bardziej elastycznym rozwiązaniem jest w tej sytuacji własna organizacja rachunkowości, która pozwoli na generowanie wszystkich niezbędnych informacji w odpowiednim czasie i w odpowiednim miejscu. Czynnikiem decydującym o sposobie organizacji rachunkowości w małych przedsiębiorstwach jest najczęściej koszt jej obsługi. Wydaje się jednak, że z perspektywy prognozowania zagrożenia firmy kryzysem oraz związanym z tym systemem wczesnego ostrzegania, warto czasem ponieść wyższe

koszty i pozostawić funkcję rachunkowości wewnątrz przedsiębiorstwa niż wydzielać ją na zewnątrz.

Cel, zakres i metodyka badań

Badania przeprowadzono w latach 2011-2013 na próbie 143 małych przedsiębiorstw z terenu województwa łódzkiego. Ich celem było określenie uwarunkowań sprawnej organizacji rachunkowości oraz ocena jej wpływu na proces zarządzania małym przedsiębiorstwem. W artykule przedstawiono cząstkowe wyniki badań dotyczące identyfikacji organizacji rachunkowości w małych przedsiębiorstwach poprzez określenie organizacji procesu informacyjnego w systemie rachunkowości oraz ocenę jej wpływu na zarządzanie jednostką, w tym zarządzanie antykryzysowe.

Badania przeprowadzono metodą ankiety, a narzędziem badawczym był ustrukturyzowany i wystandaryzowany papierowy kwestionariusz. Dobór do próby był celowy w oparciu o następujące kryteria: prowadzenie działalności gospodarczej, która spełnia ustawową definicję małych przedsiębiorstw (Dz.U. 2013 poz. 672), posiadanie siedziby na terenie województwa łódzkiego, posiadanie ewidencji księgowej¹. Respondentami byli właściciele (72%) oraz kadra zarządzająca (28%) małych firm.

Obliczenia i analizy statystyczne materiału empirycznego zebranego w trakcie prac badawczych wykonane zostały przy użyciu programu statystycznego Statistica oraz arkusza kalkulacyjnego Microsoft Excel. Wykorzystano przy tym wskaźniki struktury oraz statystyki opisowe (średnią, medianę, kwartyłowy rozstęp), które pozwoliły określić, które z badanych zjawisk są zdaniem respondentów najważniejsze i jakie było zróżnicowanie ich opinii, a także testy statystyczne Chi-kwadrat i Kruskala-Wallisa pozwalające określić zależności pomiędzy poszczególnymi zmiennymi (Białek, Depta, 2013; Staniec 2013).

Badane podmioty reprezentowały różne sektory gospodarki, w tym: handel (52,4% firm), produkcję (16,8%), budownictwo (11,8%), transport (5,6%) oraz inne dziedziny działalności (13,2%). Wśród badanych jednostek 39,9% stanowiły mikroprzedsiębiorstwa, zatrudniające do 9 osób. Biorąc pod uwagę formę organizacyjno-prawną dominowały spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (72 jednostki), zaś najmniej było spółek jawnych (2 podmioty). Większość firm działa na rynku krajowym (47,6%) i regionalnym (32,2%), a nieliczne wskazały na rynek lokalny (11,2%) oraz międzynarodowy (9,1%).

¹ Warunek posiadania ewidencji księgowej jest istotny z punktu widzenia organizacji rachunkowości, bowiem podatnicy rozliczający się w formie karty podatkowej nie prowadzą ewidencji księgowej i tym samym nie organizują funkcji rachunkowej.

Organizacja rachunkowości jako narzędzie wspierające zarządzanie i profilaktykę antykrzysową małych firm – wyniki badań

Podmioty podlegające badaniu prowadziły ewidencję księgową w różnych formach, od ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych (6,3% firm) poprzez podatkową księgę przychodów i rozchodów (54,5%), aż po pełną księgowość, tj. księgi rachunkowe (39,2%). Posiadały również różne rozwiązania w zakresie organizacji rachunkowości. Rachunkowość we własnym zakresie prowadziło 72,7% firm, natomiast z outsourcingu rachunkowości korzystało 27,3% podmiotów gospodarczych, w tym jedna firma korzystała z usług biura podatkowo-rachunkowego jako organu wspierającego. Szczegółowe dane na ten temat przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Forma prowadzonej ewidencji księgowej a organizacja rachunkowości w badanych przedsiębiorstwach

Forma ewidencji księgowej	Organizacja rachunkowości			
	we własnym zakresie		Outsourcing	
	N	%	N	%
Ryczałt od przychodów ewidencjonowanych	2	1,4	7	4,9
Podatkowa księga przychodów i rozchodów	56	39,2	22	15,4
Księgi rachunkowe (pełna księgowość)	46	32,2	10	7,0
Razem	104	72,7	39	27,3

N - liczba firm % - udział procentowy w całej zbiorowości badanych jednostek

Źródło: badania własne

Najpopularniejszą formą prowadzenia ewidencji księgowej była podatkowa księga przychodów i rozchodów, zarówno w grupie firm, które prowadziły rachunkowość we własnym zakresie, jak i tych, które zdecydowały się na outsourcing. Zależnie od sposobu prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów decydenci otrzymują różny zasięg i jakość informacji o standingu finansowym przedsiębiorstwa. Prowadząc ją wyłącznie w formie papierowej dostarczane są cząstkowe informacje o kosztach. Z kolei jej prowadzenie w formie elektronicznej, przy użyciu dedykowanego programu komputerowego (np. Symfonii, Rachmistrz nexo, Virtu KPiR) ilość i jakość otrzymanych informacji zbliżona jest do tych uzyskiwanych z pełnej księgowości. Wśród badanych firm tej grupy 25,6% prowadzi księgę przychodów i rozchodów w formie papierowej, ograniczając sobie tym

samym dostępność pewnych informacji, tak przydanych w budowie systemu wczesnego ostrzegania. Pełną księgowość miało ponad 1/3 badanych jednostek. W tym przypadku otrzymują one najwięcej danych (np. o przychodach, zobowiązaniach, należnościach, stanie środków pieniężnych itd.), które poddane odpowiedniej analizie mogą przyczynić się do wczesnej identyfikacji zjawisk kryzysowych. Natomiast najrzadziej zdecydowano się na ryczałt od przychodów ewidencjonowanych. Tą formę ewidencji, dającą najmniej informacji o stanie finansowym przedsiębiorstwa ograniczonych wyłącznie do informacji o przychodach, wybierały zwłaszcza firmy mikro, prowadzące działalność gospodarczą jako osoby fizyczne, działające na rynku krajowym w sektorze budownictwa.

Dokumenty podlegające księgowaniu określone są przez ustawy podatkowe i o rachunkowości, jednak ich wystawianie, obieg i kontrola określane są przez kierownika jednostki i najczęściej zawarte są w wewnętrznych instrukcjach lub polityce rachunkowości. Bez względu na formę ewidencji księgowej podmioty zobowiązane są do przeprowadzania inwentaryzacji i kontroli wewnętrznej. W badanych firmach tylko w ośmiu występowała komórka kontroli wewnętrznej odpowiedzialna za inwentaryzację, kontrolę formalno-prawną dokumentów oraz kontrolę kosztów. W pozostałych jednostkach inwentaryzację przeprowadza kierownik jednostki bądź pracownicy na jego zlecenie. Zakres sprawozdawczości różni się od przyjętej formy ewidencji księgowej i najbardziej złożony i obszerny jest w przypadku pełnej księgowości. Z uwagi na to, że wszystkie badane firmy zaliczane są do grupy małych przedsiębiorstw nie podlegają one badaniu przez biegłego rewidenta. Można zatem stwierdzić, że organizacja procesu informacyjnego w systemie rachunkowości zróżnicowana jest w największym stopniu ze względu na formę ewidencji księgowej.

Profilaktyka antykryzysowa wymaga wczesnej identyfikacji zagrożeń. Informacje płynące z odpowiednio zorganizowanej rachunkowości powinny pokazać kondycję przedsiębiorstwa poprzez dostarczenie danych ekonomicznych. Aby zagrożona jednostka miała czas na podjęcie działań naprawczych ujawnienie zagrożeń powinno nastąpić z pewnym wyprzedzeniem czasowym. Znaczna większość respondentów z badanych przedsiębiorstw (96,5%) niezależnie od wariantu i formy prowadzenia rachunkowości przyznała, że otrzymuje wszystkie niezbędne informacje do zarządzania jednostką, w związku z tym uważa, że jest ona sprawnie zorganizowana. Tylko w jednej firmie zaznaczono odpowiedź negatywną. W przedsiębiorstwie tym ewidencja prowadzona była w postaci podatkowej księgi przychodów i rozchodów w formie papierowej. W pozostałych przypadkach (2,8% firm) stwierdzono, że zarządzający otrzymują tylko część niezbędnych im informacji ze względu na

uproszczoną formę ewidencji (np. ryczałt od przychodów ewidencjonowanych). Tylko w nielicznych badanych firmach (w 5 jednostkach) zarządzający próbują budować system wczesnego ostrzegania oparty na danych finansowych. Potwierdza to tezę, że małe i średnie przedsiębiorstwa ze względu na swoją specyfikę, stosunkowo rzadko kształtują takie systemy (Laitinen, Chong, 1999; Baliś, 2013).

Z grupy respondentów, którzy odpowiedzieli twierdząco na pytanie czy uzyskują niezbędne informacje do zarządzania firmą, najsilniejszy wpływ organizacji rachunkowości odnotowano na zarządzanie płynnością, zarządzanie antykryzysowe (rozumiane jako przewidywanie i ocenę zagrożenia bankructwem poprzez analizę danych finansowych) oraz zarządzanie kosztami (mediana równa 4)², a zatem obszary ściśle ze sobą powiązane. Zaś najmniejszy wpływ organizacja rachunkowości miała na zarządzanie produkcją. Szczegółowe wyniki obrazuje tabela 1.

Tabela 1. Wpływ organizacji rachunkowości na wybrane obszary zarządzania przedsiębiorstwem w badanych firmach [w %]³

Wpływ organizacji rachunkowości na:	brak wpływu	bardzo słaby wpływ	słaby wpływ	silny	bardzo silny wpływ	\bar{x}	M	Q
zarządzanie strategiczne	41,3	0	10,5	34,3	11,9	3,0	3	0
zarządzanie kosztami	9,1	1,4	16,8	27,3	45,4	3,3	3,5	1
zarządzanie płynnością firmy	35,0	0,7	7,0	12,6	44,7	3,6	4	1
zarządzanie zapasami	33,5	15,4	9,1	3,5	38,5	2,3	4	2
zarządzanie produkcją	37,8	24,5	13,3	23,1	0	2,0	2	2
zarządzanie zasobami ludzkimi	36,3	16,8	12,6	31,5	2,8	2,3	3	2
zarządzanie antykryzysowe (ocena zagrożenia bankructwem)	12,1	2,3	17,5	26,7	41,4	2,8	4	2

Uwaga: N- liczba firm \bar{x} – średnia; M – mediana; Q – kwartylowy rozstęp

Statystyki opisowe liczono tylko dla tych przedsiębiorstw, w których wskazano na wpływ organizacji rachunkowości na zarządzanie firmą)

Źródło: badania własne

² Respondentów poproszono o ocenę wpływu organizacji rachunkowości na wybrane obszary zarządzania przedsiębiorstwem w skali 0-4, gdzie 0 oznaczało brak wpływu, 1 bardzo słaby wpływ, 2 słaby, 3 silny, 4 bardzo silny.

³ Z uwagi na braki danych w pojedynczych przypadkach wartości procentowe nie sumują się do 100%.

Biorąc pod uwagę zarządzanie antykryzysowe wpływ ten oceniono najsilniej w tych przedsiębiorstwach, które miały pełną księgowość (we wszystkich podmiotach, których ewidencja księgowa przybrała formę ksiąg rachunkowych i nie podlegała outsourcingowi wpływ ten oceniono jako bardzo silny). Z kolei z grupy firm, które prowadziły księgę przychodów i rozchodów wpływ ten jako silny oceniły te, które prowadziły ją samodzielnie i przy użyciu specjalnie dedykowanych temu programów komputerowych.

Dokonując bardziej szczegółowych analiz i w celu sprawdzenia czy istnieją statystycznie istotne różnice ($p < 0,05$) w ocenie wpływu organizacji rachunkowości na zarządzanie kosztami, płynnością i antykryzysowe w zależności od formy ewidencji księgowej oraz decyzji o wydzieleniu służb finansowo-księgowych na zewnątrz wykonano test Chi-kwadrat oraz test Kruskala-Wallisa. Ich wyniki wraz ze wskaźnikami częstości wskazań pozwoliły stwierdzić, że:

- forma ewidencji księgowej, a zatem i zakres dostarczanych informacji finansowych, determinuje ocenę wpływu organizacji rachunkowości na zarządzanie poszczególnymi obszarami. W tych przedsiębiorstwach, które prowadziły księgi rachunkowe wpływ ten oceniono przede wszystkim jako bardzo silny, natomiast w tych, gdzie prowadzono podatkową księgę przychodów i rozchodów wpływ ten w większości oceniono jako silny, przy czym w przypadku zarządzania antykryzysowego, ta sama liczba przedsiębiorstw (20 z 78 jednostek posiadających tą formę ewidencji księgowej) uznała, że wpływ ten jest bardzo silny lub słaby. To zróżnicowanie ocen wystawionych przez respondentów potwierdza także wartość kwartylowego rozstępu dla tego obszaru ($Q=2$);
- ocena wpływu organizacji rachunkowości na zarządzanie kosztami, zarządzanie płynnością i zarządzanie antykryzysowe zależy również od miejsca prowadzenia ewidencji księgowej. Zdecydowanie wyżej (jako silny i bardzo silny) oceniano ten wpływ w tych firmach, gdzie ewidencje prowadzono we własnym zakresie, natomiast w przedsiębiorstwach, które zlecały ją do biur rachunkowych wpływ ten oceniano zarówno jako silny bądź słaby, co wynika prawdopodobnie z poziomu świadomości roli organizacji rachunkowości w zarządzaniu przedsiębiorstwem, jak i współpracy z jednostką zewnętrzną.

Należy przy tym zaznaczyć, że zidentyfikowane zależności były umiarkowanie silne (współczynnik V Cramera oscylował w granicach od 0,5 do 0,69).

Uwzględniając uzyskane wyniki można stwierdzić, że organizacja rachunkowości w badanych małych firmach spełnia rolę narzędzia profilaktyki antykryzysowej, jednak zależy to od sposobu jej zorganizowania, jak i przyjętej formy ewidencji księgowej.

Podsumowanie

Ocenę stanu finansowego jednostki gospodarczej można przeprowadzać na podstawie analizy danych płynących ze sprawozdań finansowych lub decydując się na przeprowadzenie inspekcji wewnętrznej przedsiębiorstwa. Częściej korzysta się z metody pierwszej, gdyż dane zawarte w sprawozdaniach i dokumentacji firm zdają się być bardziej rzetelne od własnych wewnętrznych obserwacji. Z rozważań przedstawionych w niniejszym artykule wynika, że problem pozyskania dobrych jakościowo informacji w szybkim czasie zależy od organizacji rachunkowości. Generalnie, dla każdego przedsiębiorcy i w każdej działalności wymagającej samofinansowania, rozstrzygająca staje się wiedza o tym, co przysparza pieniędzy, a co powoduje ich utratę, co powoduje umocnienie, a co osłabienie kondycji ekonomiczno-finansowej. Przy tym informacje na ten temat nie mogą być spóźnione. Istotne jest bowiem odpowiednio wczesne ostrzeżenie. Wiedza i umiejętności w tym zakresie przesądzają o powodzeniu w biznesie. Praktyka dowodzi, że stosunkowo nietrudno jest utworzyć nowe przedsiębiorstwo: wystarczy pomysł, wiara w siebie i pewna niezbędna, wyjściowa kwota środków pieniężnych. Ale dla utrzymania się w biznesie i osiągnięcia sukcesu wymagane jest efektywne zarządzanie finansami i odpowiednio szybka i trafna ocena, czy sytuacja przedsiębiorstwa jest dobra, czy nie występuje zagrożenie niewypłacalności i upadłości. W związku z tym sprawna organizacja rachunkowości dla małych przedsiębiorstw może stać się prostym systemem wczesnego ostrzeżenia pozwalającym ocenić sytuację finansową firmy.

Potwierdzają to wyniki prezentowanych tu badań. W tych firmach, gdzie ewidencja księgowa miała formę pełnej księgowości bądź podatkowej księgi przychodów i rozchodów prowadzonej we własnym zakresie, co daje stosunkowo najwięcej informacji finansowych, jej wpływ na zarządzanie antykryzysowe oceniono jako znaczące w przeciwieństwie do tych przedsiębiorstw, które ewidencję księgową prowadziły w formie ryczału od przychodów ewidencjonowanych, bądź zlecały funkcje finansowo-księgowe na zewnątrz.

Przy odpowiednim skonstruowaniu organizacji rachunkowości może stać się ona instrumentem analitycznym, które pozwoli na proces monitorowania kondycji ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstwa. J. Argenti jako jeden z głównych symptomów występowania kryzysu w przedsiębiorstwie, a następnie jego upadku, wymienił brak odpowiedniego systemu informacji finansowo-księgowej (w wyniku czego nie ma możliwości elastycznego reagowania na zmieniające się warunki funkcjonowania przedsiębiorstwa) (Siedlecki, 2002). Warto więc również w małych firmach doskonalić narzędzia pozwalające na ocenę ich kondycji ekonomiczno-finansowej, ponieważ może to wspomóc nie tylko profilaktykę

antykryzysową, ale także proces doskonalenia przedsiębiorstwa i przygotowania go do działania w warunkach zmiennego otoczenia.

Bibliografia:

- Baliś, M. (2013), Modelowanie systemu informacji finansowej w mikro i małym przedsiębiorstwie – założenia teoretyczne wybranych modeli systemów ewidencyjnych a rzeczywistość gospodarcza, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Nr 752, Ekonomiczne Problemy Usług nr 102*.
- Białek, J., Depta, A. (2013). *Statystyka dla studentów z programem STAT_STUD 1.0*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Chybalski, F., Marcinkiewicz, E. (2011). *Influence of simplified accounting on selected economic and financial indicators in SMEs*. W: S. Lachiewicz, A. Zakrzewska-Bielawska (red.), *Fundamentals of Management in Modern Small and Medium-Sized Enterprises*. Lodz: Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej.
- Chybalski, F., Zakrzewska-Bielawska, A. (2012). *Strategia i prognozowanie działalności małej i średniej firmy*. W: M. Matejun (red.), *Zarządzanie małą i średnią firmą w teorii i w ćwiczeniach*. Warszawa: Difin.
- Grądzki, R., Zakrzewska – Bielawska, A. (2009). Przyczyny i objawy kryzysu w polskich przedsiębiorstwach. W: *Przedsiębiorstwo w warunkach kryzysu. Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego 3/2 2009*.
- Janiuk, I. (2004). *Strategiczne dostosowywanie polskich małych i średnich przedsiębiorstw do konkurencji europejskiej*. Warszawa: Difin.
- Jużwicka, A. (2013). Organizacja rachunkowości w opinii menedżerów małych przedsiębiorstw. *Organizacja i Zarządzanie. Zeszyty Naukowe PŁ*. Nr 50 (1145).
- Jużwicka, A., Zakrzewska-Bielawska A. (2014). Kompetencje pracowników a outsourcing służb finansowo - księgowych w małych przedsiębiorstwach. *Organizacja i Zarządzanie Zeszyty Naukowe PŁ*, nr 57.
- Kiziukiewicz, T. (2002). *Organizacja rachunkowości w przedsiębiorstwie*, Warszawa: PWE.
- Lech, P. (2003). *Zintegrowane systemy zarządzania ERP/ERP II. Wykorzystanie w biznesie, wdrażanie*. Warszawa: Difin.
- Laitinen, E.K., Chong H.G. (1999). Early warning system for crisis in SMEs: preliminary evidence from Finland and the UK. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol. 6 No 1.

- Mączyńska, E. (red.) (2008). *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Prusak, B. (2005). *Nowoczesne metody prognozowania zagrożenia finansowego przedsiębiorstw*. Warszawa: Difin.
- Ranjan, J. (2009). Business Intelligence: Concepts, Components, Techniques and Benefits. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, nr 9 (1), s. 60–70.
- Rogowski, G. (1998). *Metody analizy i oceny banku na potrzeby zarządzania strategicznego*. Poznań: Wydawnictwo WSzB.
- Siedlecki, R. (2002). *Wybrane metody prognozowanie trudności finansowych na przykładzie spółki Enron Corp*. W: D. Zarzecki (red.). *Zarządzanie finansami – klasyczne zasady – nowoczesne narzędzia*. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński.
- Staniec, I. (red.) (2013). *Metody ilościowe w zarządzaniu organizacją*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Stawicka, M. (2010). *Wczesne rozpoznanie w zarządzaniu strategicznym*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Szpitter, A., Nogalski, B. (2009). *Model biznesu przedsiębiorstwa w warunkach kryzysu. Odbudowa jego wartości*. W: J. Bieliński, R. Płoska (red.), *Przedsiębiorstwo w warunkach kryzysu. Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego*. Sopot: Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego.
- Terebuch, E. (1996). *Zagadnienia teoretyczne organizacji rachunkowości przedsiębiorstw*. Szczecin: STN.
- Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej*, Dz.U. 2013 poz. 672.
- Waniak-Michalak, H. (2007). *Pozabankowe źródła finansowania małych i średnich przedsiębiorstw: fundusze pożyczkowe, fundusze poręczeniowe, rynek venture capital*. Kraków–Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Zakrzewska – Bielawska, A. (2008). *Zarządzanie w kryzysie*. W: I. Staniec, J. Zawila – Niedźwiecki (red.), *Zarządzanie ryzykiem operacyjnym*. Warszawa: Wyd. C.H. Beck.
- Zaleska, M. (2002). *Identyfikacja ryzyka upadłości przedsiębiorstwa i banku*. Warszawa: Difin.
- Zelek, A. (2003). *Zarządzanie kryzysem w przedsiębiorstwie. Perspektywa strategiczna*. Warszawa: Instytut Organizacji i Zarządzania w Przemysle Orgmasz.

The role of accounting in an anti-crisis prevention in small businesses

Summary: The purpose of this paper is to determine the role of accounting in the anti-crisis prevention in small businesses and to show that the information coming from the well-organized accounting has preventive feature and can be used as an instrument for the early warning system. Based on research conducted in 143 small businesses of Lodz region it has been shown that an impact of accounting on crisis management depends on the form and place of the book keeping.

Keywords: organization of accounting, small companies, crisis prevention